

OCUPAREA BASARABIEI ȘI NORDULUI BUCOVINEI – O CONSECINȚĂ DIRECTĂ A ÎNȚELEGERILOR SOVIETO-GERMANE DIN 23 AUGUST 1939

Dr. Gh.COJOCARU

*OCCUPATION OF BASARABIA AND
NORTHERN BUCOVINA – A DIRECT
CONSEQUENCE OF THE SOVIET-GERMAN
AGREEMENTS FROM AUGUST 23RD 1939*

On June 6th 1940, at the corner of Gogol Street up to Mihai Viteazul Street, on both sides of Alexandru cel Bun Street one could find "honor cords" (at a 5-8 meters distance from each other): an enkavedist, an SS (yeah, yeah, do not be surprised, you, the reader!) in their famous uniform "Mausfarbe" (mouse colored). The agreement Hitler-Stalin was in the middle of its realization. Chisinau residents witnessed an incredible show of Soviet-German friendship, though they did not know the ins and outs of that incredible, at first sight, friendship between Hitler and Stalin.

Since Gorbaciov`s perestroika, a variety of documents and facts have been introduced in the scientific circuit. Even if, practically previously unknown, and without any new fundamental discoveries for the western historiography, they facilitate a more comprehensive approach, reconstruction and clarification of that dramatic issue.

Noul concept de securitate al lui Stalin

Disputa istoriografică consacrată pactului Molotov-Ribbentrop, inițiată în Europa de Est în anii de perestroika a lui Mihail Gorbaciov, are meritul de a fi introdus în circuitul științific o multitudine de documente și fapte, practic necunoscute în fostul spațiu sovietic, care, deși nu s-a soldat cu descoperiri principial noi pentru istoriografia occidentală, facilitează o mult mai amplă abordare, reconstrucție și explicitare a acestui subiect dramatic. Nimeni, mai puțin istoricii ortodocși de altă dată, nu mai poate astăzi contesta existența protoalelor secrete de tristă faimă, cinismul caracterului și conținutului lor care violează abrupt dreptul internațional.

Disputa însă nu este încheiată. Istoricii continuă să dezbătă motivele și responsabilitățile autorilor înțelegerilor secrete, dacă acestea au influențat direct sau indirect și în ce grad declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial. Continuă discuția

despre politica expansionistă a Uniunii Sovietice din anii 1939-1940, despre consecințele înțelegerilor confidențiale, despre frontierele de stat existente și relația lor cu protoalele secrete.

Totuși, plecând de la gradul de cercetare a relațiilor sovieto-germane între 1933, anul venirii lui Adolf Hitler la putere, și 1939, o constatare deja s-a încetățenit în istoriografia contemporană a problemei atacate și în acest studiu: în tot acest interval interesul față de îmbunătățirea relațiilor politice cu Germania a provenit constant doar din partea lui Stalin, care vedea în aceasta „nu numai o garanție a securității URSS, cum el o înțelegea, dar și o posibilitate de acumulare a puterii militare și a influenței politice a țării Sovietelor pe arena internațională, sprijinindu-se pe suportul militar-economic și politic al Germaniei naziste. Însă toate aceste inițiative ale Moscovei se ciocneau în permanență de reacția negativă a lui Hitler. Și doar o singură dată, când fuhrerului i-a trebuit să-i dezbine pe potențialii aliați – puterile occidentale și URSS, asigurând prin aceasta soluționarea problemei de veacuri a războiului pe două fronturi al Germaniei în ajunul tot mai limpede conturat al bătăliei cu Anglia și Franța, el a reacționat pozitiv la tentativele constante ale Moscovei de a îmbunătăți raporturile cu Berlinul”¹.

Istoriografia de astăzi delimitează câteva faze care au precedat realizarea înțelegerii sovieto-germane din 23 august 1939. La începutul anului 1939, după șase ani de „război rece” cu Uniunea Sovietică, conducerea Germaniei naziste, care după cucerirea Sudeților își fixase ca obiectiv următor Polonia, realizează necesitatea unei încălziri a relațiilor cu Moscova. Pentru Germania o Uniune Sovietică neutră ar fi fost o soluție optimă. Diplomația germană începe să emită semnale de apropiere de Moscova.

Înlocuirea la 3 mai a lui Maxim Litvinov cu Veaceslav Molotov în fruntea Comisariatului de Externe, tot el șef al Guvernului sovietic, a fost un pas important spre apropierea de Germania, semnificând „schimbarea cursului de politică externă centrat pe ideea securității colective”². Dar nu numai atât. Îndepărtarea din fruntea diplomației sovietice a lui Litvinov, un adept al alianței cu Puterile Occidentale, „era cel mai puternic semnal posibil

¹ S.Z.Sluci, Vnešnepolitieskaia strateghia Ghitlera v 1939 g. i Sovetskiy Soyuz // Mejdunarodnii krizis 1939-1941gg.: ot sovetsko-ghermanskih dogovorov 1939 g. do napadenia Ghermanii na SSSR, Moscva, Izdatelstvo „Prava celoveka”, 2006, p. 82.

² L.I.Ghințberg, Sovetsko-ghermanskii pakt i ego realizația // „Otecestvennaia Istoria”, Moscva, 1996, nr.3, p.30.

pe care Stalin putea să-l dea lui Hitler precum că era deschis la oferte, scurte sau directe, pe care el nu le putea face de teama de a nu fi tratat cu un refuz umilitor. În orice caz, Stalin nu era încă suficient de sigur de dictatorul nazist pentru a risca pierderea opțiunii sale occidentale [...]”³. Nu era în interesul lui să alarmeze Franța și Anglia înainte de a vedea o deschidere definitivă din partea Germaniei. Interesul său era să păstreze deschise ambele sale opțiuni de politică externă până în momentul în care va fi sigur de următoarea mișcare decisivă.

Hitler a interpretat demiterea lui Litvinov ca pe un semnal al interesului lui Stalin de a modifica politica sa față de Germania. Dar, dacă Germania se limita la niște semne de atenție față de diplomații sovietici, URSS a mers mult mai departe. Deja la 5 mai, însărcinatul cu afaceri sovietic la Berlin, Gheorghi Astahov, a încercat să afle de la consilierul de legație al departamentului politico-economic din Ministerul german de Externe, K.Schnurre, dacă demiterea lui Litvinov se va repercuta cumva asupra poziției Germaniei față de Rusia. Molotov, a spus Astahov, „poate că nu este un specialist în afacerile externe, dar datorită poziției sale la vârful pomului sovietic – numai Stalin era deasupra lui – el va avea o importanță imensă în viitoarea politică externă”. Hitler a citit semnalul lui Stalin corect. „M-a lovit ca cu o ghiulea”, le va spune el ulterior generalilor săi. „Demiterea lui Litvinov a fost decisivă”⁴.

De ce Stalin a optat în favoarea unei înțelegeri cu Hitler, renunțând la conceptul de securitate colectivă? „Schimbarea priorităților de politică externă în vara anului 1939, menționează V.A. Șestakov, nu este deloc un rezultat al unui concurs accidental de împrejurări, nu este o improvizatie în condiții extreme, ci o urmare a evoluției strategiei sovietice de politică externă”. Doctrina geopolitică a lui Stalin prevedea asigurarea securității URSS prin extinderea teritoriului sovietic, prin noi achiziții

Elizabeth Ivanovsky. *Evanghelistul Luca*, linogravură, aa 1930

teritoriale. Cu cât mai multe teritorii anexate, cu atât mai de nădejde era asigurată apărarea URSS. În 1939 Stalin știa mai bine ca oricine altul că țara sa nu era pregătită pentru un război mare. Cu atât mai mult cu cât el nu dorea să scoată castanele din foc pentru puterile occidentale. Stalin spera să intre în război ca cel de-al treilea care câștigă când doi se bat. O alianță cu Marea Britanie și Franța nu-i putea permite să realizeze doctrina sa de securitate care se baza pe extinderea sferelor de influență și achiziții teritoriale și, principalul, nu-i asigura un statut râvnit de neutralitate într-o nouă conflagrație europeană. Cu Hitler era mai lesne de ajuns la o înțelegere decât cu democrațiile occidentale. Un rol important la apropierea sovieto-germană a aparținut considerentelor de ordin economic, deși fiecare dintre cele două părți urmărea scopuri opuse. Dacă Hitler avea nevoie de un spate asigurat pentru a duce în liniște războiul împotriva Franței și Angliei,

³ Antony Read, David Fisher, *The Deadly Embrace. Hitler, Stalin, and the Nazi-Soviet Pact 1939-1941*, New York, London, 1988, p.74-75.

⁴ *Ibidem*, p.75.

Stalin urmărea să îndepărteze începutul războiului ca să-și crească musculatura militară și economică și să intre în război în rolul de „super-arbitru” în momentul în care părțile beligerante se vor epuiza⁵. În afară de aceasta, el a fost împins spre semnarea rapidă a pactului de dorința de a nu admite o apropiere anglo-germană⁶.

Negocierile sovieto-germane de la Kremlin

Ribbentrop vroia să producă impresie la Moscova: delegația germană număra 37 de persoane, îmbarcate în două avioane „Condor”, care și-au luat zborul de la Berlin în seara târzie a zilei de 22 august. După o escală la Kenigsberg, la ora 7.00 dimineața, delegația a luat cursul spre Moscova.

În cele 4 ore de zbor Gaus alături de Ribbentrop a continuat să redacteze, în conformitate cu instrucțiunile lui Hitler, proiectele pactului și protocolului la care s-a lucrat și noaptea în hotelul din Kenigsberg. Este posibil ca proiectul protocolului suplimentar să fi avut câteva variante, unele dintre care conțineau un minimum de înțelegeri, într-un caz, și un maximum, în altul. Variantele respective trebuiau să fie prezentate părții sovietice în funcție de pretențiile ei. „Dacă o asemenea presupuziție este corectă, afirmă Ingeborg Fleischhauer, atunci protocolul semnat era adecvat variantei-minimum: regiunile „Sud-Estului Europei” au fost atinse doar parțial (Basarabia) și tranzitoriu, iar Strâmtoarele și Constantinopolul în general nu au fost amintite”⁷. Autorul nemijlocit al textului protocolului confidențial, după cum s-a demonstrat la procesul de Nurnberg, a fost Friedrich Gaus, iar Molotov și Ribbentrop „au semnat acest protocol secret așa cum a fost el elaborat de ambasadorul Gaus”. Și această constatare, dacă facem abstracție de unele mici detalii, susține Fleischhauer, este conformă realității. „Protocolul confidențial suplimentar – împotriva presupunerilor făcute până în prezent (1990 - n. a.) – emana de la partea germană”⁸.

Negocierile sovieto-germane s-au desfășurat în două runde. Prima discuție a început la 15.30 și s-a încheiat la 18.30, ora Moscovei. Ribbentrop, Schulenburg și translatorul Hilger, consilier economic al Ambasadei, au fost conduși în cabinetul

lung al lui Molotov de la Kremlin, unde îi așteptau Stalin și stăpânul biroului, la care s-a alăturat ulterior interpretul sovietic, N.V. Pavlov. După un schimb de curtoazii, Stalin, Molotov, Ribbentrop și Schulenburg au luat loc la masa rotundă. Hilger – în spatele lui Ribbentrop, iar Pavlov – în spatele celor doi lideri sovietici.

La prima întâlnire a avut loc un schimb prealabil de opinii. Primul a vorbit Ribbentrop. El s-a referit pe larg la dorința Germaniei de a instala raporturile germano-sovietice pe o fundație nouă și de a ajunge la înțelegeri *în toate sferele*. Interesul german era de a obține o bună înțelegere din partea Rusiei pe o perioadă *cât mai îndelungată*. În acest context el a făcut trimitere la discursul lui Stalin la congresul al XVIII-a al PC (b) din toată Uniunea, din 10 martie 1939, în care ar fi răsunat „idei similare”. Germania, a arătat Ribbentrop, „nu cere nimic de la Rusia – doar pace și comerț. Spre deosebire de alți pețitori din Vest ai URSS, ea nu a venit să ceară asistență militară sovietică în caz de război. Ea nu așteaptă ca sângele rus să fie vărsat în numele său. Germania este suficient de puternică ca să lupte fără ajutorul rusesc”.

Stalin l-a întrebat pe Molotov dacă vrea să răspundă. „Nu, nu, Iosif Visarionovici. Vorbiți Dvs. Sunt sigur că o veți face mai bine ca mine”, refuză tacticos premierul Molotov în favoarea Secretarului General. Era doar una din regulile jocului. Drept răspuns, Stalin a comentat aprobator „atitudinea demnă” a Germaniei în chestiunea asistenței militare sovietice. A vorbit scurt, arătând fără echivoc dorința sa de a coordona interesele și de a realiza o înțelegere reciprocă cu Germania. El dorea o definiție clară a „sferelor de interes” în Sud-Estul Europei și în regiunea Balticii. A adăugat că în cazul unui război între Germania și Polonia, între Germania și Vest „interesele Uniunii Sovietice și ale Germaniei se vor dezvolta cu siguranță paralel unele față de altele”. Când a încheiat, Molotov cu un zâmbet pe față s-a întors spre germani: „Nu v-am spus că o va face-o mai bine ca mine?”. Pe fondul unui început de dialog pozitiv în problema pactului de neagresiune, Ribbentrop a trecut rapid la chestiunile protocolului adițional confidențial care trebuia discutat în al doilea rând. A vorbit despre criza poloneză, arătând, exact în termenii indicați de Hitler, că Germania va face totul pentru a o soluționa pe cale pașnică, deși data atacului german fusese deja stabilită. Expunerea voalată a planurilor militare germane în raport cu Polonia atesta că Hitler, în acel moment, nu avea nici cea mai mică încredere în disponibilitatea lui Stalin de a-i deveni complice.

⁵ V.A.Șestakov, Noveșiaia istoria Rossii s naceala XX v. i do segodneșnego dnea, Moscva, ACT: Astrel”; Vladimir: VKT, 2008, p. 257.

⁶ Ingeborg Fleischhauer, Der Pakt, Hitler, Stalin und die Initiative der deutschen Diplomatie 1938-1939, (citată după ediția în l. rusă), Moscva, Progress, 1991, p.356.

⁷ Ibidem, p. 284-286.

⁸ Ibidem, p. 286.

În iminența atacării Poloniei, Hitler avea nevoie vitală de atragerea lui Stalin de partea sa pentru a exclude coalizarea democrațiilor occidentale cu Rusia sovietică împotriva Germaniei.

Partea sovietică nu a schițat niciun gest la cuvintele lui Ribbentrop despre Polonia, luând act tacit de poziția germană în această problemă. Ribbentrop nu excludea nici probabilitatea izbucnirii unui conflict armat germano-polonez. Având în vedere acest caz și în conformitate cu directivele lui Hitler privind delimitarea sferelor de interese, el a trasat pe hartă „o linie de demarcație” de-a lungul râurilor Pissa, Vistula, Narva, San, care trebuia respectată dacă s-ar fi ajuns la o confruntare armată cu Polonia. În acest fel Germania garanta Sovietelor că Wehrmachtul nu va pătrunde în regiunile poloneze de la frontiera cu URSS. Aceste teritorii, ca puncte de tranzit și de penetrare a Armatei Roșii pe pământul polonez, formau exact subiectul disputei fără rezultate a mareșalului Voroșilov cu Britanicii și Francezii. Acum ele erau servite Moscovei de către Berlin fără vreun efort din partea Guvernului sovietic și, presupune Ingeborg Fleischhauer, într-o mare măsură, prin surprindere.

Oferta germană răspundea maximumului de interese ale lui Stalin, deoarece însemna detensionarea momentană a încordării din sfera situației militare și-i asigura, „dacă către acel moment el era sigur de inevitabilitatea unui conflict cu Germania, o centură de siguranță, adică un subcâmp de care avea nevoie pentru desfășurarea diviziilor sale pe niște poziții defensive avansate”. Există susceptibilități că „această concesie a părții germane a început să tocească vigilența lui Stalin. Următoarele cedări teritoriale aveau menirea de a-i insufla gândul că nu Hitler, ci el însuși era partea câștigătoare în acest proces fără precedent de amestecare a diferitelor teritorii”.

A urmat propunerea lui Ribbentrop de a împărți în cadrul politicii de „armonizare a intereselor” „Finlanda, Baltica și Basarabia”. În chestiunile Finlandei și Basarabiei „s-au înțeles repede”. Însă, la discuțiile asupra „problemei baltice” Stalin și Molotov, alarmați de posibilitatea infiltrării germane în zona Balticii, au manifestat o anumită „rigiditate”⁹. Antony Read și David Fisher relatează că după ce au dispus de Polonia, „Stalin a revenit asupra altor două zone de interes. Sud-Estul nu prezenta probleme: Stalin a spus că el vrea provincia românească Basarabia și Ribbentrop a fost fericit să declare „completul *desinteressement* politic” în acest teritoriu. Dar, problema Statelor Baltice s-a dovedit mult mai spinoasă”¹⁰.

⁹ Ibidem, p. 292-293.

¹⁰ Antony Read, David Fisher, op. cit., p. 254.

Cu toată disponibilitatea părții germane de a semna pactul de neagresiune, Stalin continua să ia în calcul posibilitatea unei expansiuni germane în direcția estică. Britanicii și francezii îi ofereau lui Stalin mână liberă în Statele Baltice, dar nu și în Finlanda. Achiziționarea Finlandei era tentantă, dar pierderea Lituaniei îl lipsea de accesul la porturile care nu înghețau pe timp de iarnă.

El a insistat că Flota sa Baltică nu se putea lipsi de porturile Liepaja (Libawa) și Ventspils (Windaw), amplasate pe litoralul vestic al Letoniei. Cele două porturi letone, printre puținele porturi de pe litoralul estic al Mării Baltice care nu înghețau pe timp de iarnă, aveau o indiscutabilă importanță strategică. Asupra portului Liepaja, cel mai important dintre cele două, a insistat și mareșalul Voroșilov la negocierile cu misiunile militare franceză și britanică. Totuși, la negocierile din 23 august, observă Ingeborg Fleischhauer, Stalin, fără a realiza momentan volumul practic nelimitat al ofertei din valiza diplomatică a lui Ribbentrop, „încă mai încerca să obțină o parte în situația în care se putea obține fără nicio obiecție și întregul”¹¹.

Ribbentrop a promis să țină cont de doleanța Moscovei, dar a considerat necesar să obțină acordul lui Hitler în acest sens. L-a contactat imediat ce s-a luat o pauză la negocieri. Încântat de interlocutorii săi de la Kremlin, Ribbentrop îi telegrafia lui Hitler că prima sa discuție a decurs „în cel mai mare grad pozitiv în *spiritul dorit de noi*”, că „rușii ... și-au exprimat dorința să recunoaștem porturile Libava și Vindava ca făcând parte din sfera lor de interese” și-l ruga să-și dea acordul pentru aceasta. Referitor la partea a doua a negocierilor, el scria: „Se prevede semnarea protocolului secret privind delimitarea sferelor de interese bilaterale în întreaga regiune estică, față de care eu mi-am exprimat disponibilitatea principială”.

Hitler a petrecut ziua de 23 august într-o stare de puternică excitare. Aghiotantului său i-a spus că „examinează acordul ca o tranzacție rezonabilă. În ceea ce-l privește pe Stalin, sigur, trebuie să fii tot timpul cu ochii în patru, dar în momentul de față el vede în pactul cu Stalin șansa de a scoate Anglia din conflictul cu Polonia”. În timpul acestei discuții i s-a comunicat la telefon despre mersul satisfăcător al negocierilor și i s-a solicitat decizia cu privire la cele două porturi letone. Aruncând o privire pe hartă, Hitler a ordonat să i se transmită lui Ribbentrop să consimtă asupra doleanțelor părții sovietice. Ministrul german de Externe anticipa deja efectul acestei concesii, când împreună cu Schulenburg și

¹¹ Ingeborg Fleischhauer, op. cit., p. 293.

Gaus se îndrepta în goana mare la o nouă întâlnire la Kremlin.

A doua întâlnire sovieto-germană a început la orele 22.00. Din partea sovietică erau prezenți aceiași Stalin, Molotov și translatorul Pavlov. Ribbentrop i-a informat despre acordul lui Hitler în privința porturilor letone. Atmosfera până atunci oficială și rezervată a început să se topească, devenind vizibil mai amicală. Ce s-a discutat la Kremlin în pauză – nu se știe. Dar, se poate deduce că făcând bilanțul prealabil al primei discuții cu Ribbentrop, Stalin și Molotov au ajuns la concluzia că propunerile germane erau de preferat, iar riscurile pe care le comportau puteau fi stăpânite. Stalin, după cum și sconta Hitler, „s-a lăsat orbit de sclipirea seducătoare a propunerilor germane și era gata să comită o greșeală cardinală”¹².

Părțile au renunțat și la Post-Scriptum-ul din proiectul sovietic, potrivit căruia: „Prezentul pact este valabil doar cu condiția semnării concomitente a protocolului special... Protocolul este parte organică a pactului”. Ce urmărea Moscova când a inscripționat acest PS în textul proiectului de acord? Să atragă atenția lui Hitler asupra acestui protocol cu mai multe necunoscute și să-l supună unor presiuni suplimentare. Protocolul, ce trebuia să fie păstrat în taină, dar asupra căruia ar fi indicat PS-ul din ultima pagină a pactului, conținea o listă cu statele a căror securitate împotriva unei agresiuni trebuia să fie garantată de comun acord de cele două puteri, precum și măsurile pe care ele intenționau să le aplice în comun. Hitler, dimpotrivă, nu era predispus să atragă atenția lumii asupra existenței unui protocol suplimentar, în care erau enumerate victimele „alianței sovieto-germane”, după cum și metodele și mijloacele de supunere a acestora.

După ce și-au făcut o impresie limpede asupra caracterului și conținutului protocolului adițional și l-au și aprobat, Stalin și Molotov nu au mai insistat asupra PS-ului din subsolul pactului. În condițiile în care lumea întregă era cu ochii asupra negocierilor de la Kremlin, părțile semnatare au căutat să evite tensionarea suplimentară a climatului internațional, interzicând categoric orice referire publică la vreo înțelegere secretă. În realitate, afirmă Ingeborg Fleischhauer, „renunțarea la post-scriptum a semnatificat înlăturarea bazei juridice a acordului”. În consecință, protocolul adițional confidențial a luat forma unui text contractual aparte care, cu toate că în preambulul său făcea referire la pactul de neagresiune, din punctul de vedere al dreptului nu era legat cu ultimul. În formula în care l-a consacrat,

protocolul adițional nu a devenit parte *organică* a pactului, după cum a vrut partea sovietică, ci o anexă la o înțelegere semnată special în acest scop. Această înțelegere „cuprindea directive referitoare la terțe țări și reprezenta, în acest mod, o amenințare la suveranitatea unor state libere, fapt ce conținea în sine rădăcinile nulității lui”¹³. Dacă pactul de neagresiune, în pofida unor devieri, nu depășea totuși cadrul unor acorduri tradiționale de acest gen, protocolul adițional secret comporta un caracter categoric ilegal.

Protocolul adițional secret și Basarabia

„Cu ocazia semnării Acordului de neagresiune dintre Reichul German și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, se spune în preambulul Protocolului adițional secret, plenipotențiarilor semnatori din partea celor două Părți au discutat în cadrul unor convorbiri strict confidențiale problema delimitării sferelor lor respective de interes în Europa răsăriteană. Aceste convorbiri au dus la următorul rezultat: [...]”, urmând patru puncte sau articole sub care și-au pus semnăturile Ioachim von Ribbentrop și Veaceslav Molotov.

Trei dintre acestea urmau logica strictă a delimitării sferelor de interes de la Marea Baltică la Marea Neagră, din Nord spre Sud, atât dintr-o necesitate de a puncta un *ordnung* limpede al țințelor de doborât, cât și, deși mai puțin, dintr-o preocupare de a ierarhiza obiectivele prioritare. În punctul 1 era vizat destinul țărilor de la Marea Baltică: „În cazul unei transformări teritoriale și politice a teritoriilor aparținând statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), frontiera nordică a Lituaniei va reprezenta frontiera sferelor de interes atât ale Germaniei, cât și ale URSS. În legătură cu aceasta, interesul Lituaniei față de teritoriul Vilno este recunoscut de ambele Părți”. Odioasa expresie „în cazul unor transformări teritoriale și politice” indica fără niciun dubiu asupra încheierii unui „parteneriat războinic” între cei doi actori.

Teritoriul finlandez era trecut în totalitate în sfera sovietică de interes, lucru la care Stalin nici nu putea visa cu puțin timp în urmă, după cum nici Guvernul său, în plan politic, și nici Armata Roșie, în plan militar, precum s-a văzut în campania de iarnă 19139/40, nu erau pregătiți pentru realizarea practică a acestei înțelegeri. Dacă Estonia și Letonia erau incluse în sfera sovietică, Lituania a fost rezervată zonei germane de interes. Hitler a pretins Litania, cu tot cu Vilno, pentru a acutiza relațiile polono-lituaniene, dar mai mult pentru a

¹² Ibidem, p. 295.

¹³ Ibidem, p. 300.

avea un cap de pod de unde să prindă ca în clește Polonia în caz de necesitate. Așa că recunoașterea interesului Lituaniei față de teritoriul Vilno pleca tot de la interesul cinic al lui Adolf Hitler.

La 28 septembrie 1939 la Moscova, după lichidarea Poloniei, odată cu semnarea Acordului de frontieră și prietenie sovieto-german, Ribbentrop va accepta, cu asentimentul lui Hitler, să satisfacă propunerea lui Stalin de a face un schimb de teritorii: să cedeze Lituania contra unor părți ale Poloniei centrale și răsăritene (voievodatul Liublin și o parte a voievodatului Varșovia), căzute sub ocupație sovietică. Coridorul Vilno, pe care l-au ocupat inițial după 17 septembrie, dar pe care l-au restituit după semnarea acordului din 28 septembrie, sovieticii îl vor cumpăra cu bani grei – 31,5 mln mărci aur la 10 ianuarie 1941, în urma semnării unui alt protocol secret la pactul de neagresiune din 23 august.

Punctul 2 al protocolului din 23 august consfințează a patra împărțire a Poloniei: „În cazul unei transformări teritoriale și politice a teritoriilor aparținând statului polonez, sferile de interes, atât ale Germaniei, cât și ale URSS, vor fi delimitate aproximativ de linia râurilor Narva, Vistula și San. Problema dacă în interesele ambelor părți ar fi de dorit menținerea unui stat polonez independent și a modului în care vor fi trasate frontierele acestui stat poate fi soluționată definitiv numai în cursul evenimentelor politice ulterioare. În orice caz, guvernele vor rezolva această problemă pe calea unor înțelegeri prietenești”.

Dacă conținutul punctelor 1 și 3 era înghesuit în câte două fraze, destinul statului Polonez a fost pecetluit în tocmai trei fraze. Și poate că nu întâmplător: Polonia ținea capul de afiș al momentului politic. Linia de demarcație trasată nu repeta linia Kurzon care trecea mai la est și nu se plia pe frontiera de Vest a fostului Imperiu Rus. Ea nu avea nicio fundamentare istorică, ci doar una politică și strategică. Penetrația sovietică mergea până în regiunea voievodatului Varșovia. Odată realizată pătrunderea sovietică până în centrul Poloniei, Hitler spera ca în cazul intervenției statelor occidentale în conflict de partea Poloniei să se ajungă la o confruntare între Soviete și aliații Varșoviei. Stalin însă și-a luat măsurile de precauție. După un schimb de teritorii cu germanii, s-a repliat pe traseul „intereselor naționale ruse” care coincidea cu linia Kurzon, evitând o confruntare cu statele occidentale aliate cu Polonia, care, nici ele, nu doreau să forțeze împingerea lui mai departe în brațele lui Hitler.

Poate, în mod special, partea germană a plasat Polonia la p. 2 pentru a le întări sovieticilor impresia,

dacă va fi reușit, că nu problema poloneză era miza ofertei ei. Asta după ce prin p. 1 Stalin se alegea cu Finlanda, Estonia, Letonia, în timp ce Hitler își oferea doar Lituania.

Dacă în primele două puncte ale protocolului adițional secret s-a operat o partajare clară „a sferelor de interes” între Moscova și Berlin, în p. 3 s-a recurs la o altă terminologie, diferită și mai confuză. Ingeborg Fleischhauer consideră că noile achiziții teritoriale de la Marea Baltică, care urmau să revină URSS prin tranzacția cu Germania, au avut efectul unui șoc psihologic asupra lui Stalin și comisarului său de externe. Numai prin aceasta se poate explica faptul că Stalin și Molotov vorbeau despre pretențiile lor din Europa de Sud-Est „fără energia și insistența specifică”. Spre deosebire de teritoriile de la Marea Baltică, Basarabia nu a fost inclusă explicit în sfera sovietică de influență. Formula în care era atacată problema Basarabiei era următoarea: „ (p. 3.) În privința sud-estului Europei, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste regiuni”.

În limitele directivelor primite de la Hitler, Ribbentrop avea mandatul de a anunța dezinteresul Germaniei față de întreaga Europă de Sud-Est și chiar față de întreg spațiul până la Constantinopol și Strâmțori. Stalin nu a sesizat această potențială disponibilitate din partea partenerului său german sau poate nu o considera reală. După cum va relata ulterior Ribbentrop, partea sovietică „a subliniat interesul său față de Basarabia” atunci când în discuția despre delimitarea sferelor de interes a fost pomenit Sud-Estul Europei. Pentru fixarea punctului de vedere german în legătură cu acest subiect, Ribbentrop a făcut o declarație verbală privind „dezinteresul” Berlinului în problema Basarabiei. Apoi, în conformitate cu dispozițiile lui Hitler, a arătat asupra interesului economic al Germaniei față de producția agricolă și petrolul românesc, formula utilizată fiind „interesul economic al Germaniei față de aceste regiuni sud-est-europene”¹⁴. Liderii de la Kremlin s-au mulțumit cu declararea „interesului lor pentru Basarabia”, într-o formulă diferită de cea stabilită în punctele 1 și 2, atunci când ar fi putut obține fără nicio dificultate utilizarea aceleiași formule și pentru dosarul basarabean. Rămâne neclar ce l-a făcut pe Stalin să accepte formulările germane în acest subiect și de ce nu a insistat ca Basarabia, prin analogie cu teritoriile Baltice, să fie inclusă și ea explicit în sfera sovietică de interes.

---

¹⁴ Ibidem, p. 308.

Definitoriu la abordarea acestei probleme, afirmă Ingeborg Fleischhauer, a fost factorul timpului. De la început Ribbentrop a imprimat negocierilor un ritm alert. Era nerăbdător să obțină semnăturile Sovietelor și să se întoarcă acasă. Iată de ce nu s-a mai ajuns la o dezbatere în detalii a acestor chestiuni. Drept urmare, până și în interiorul Părții germane nu s-a format o opinie univocă asupra delimitării intereselor sovietice și germane în Europa de Sud-Est. Friedrich Gaus va rămâne cu certitudinea că Ribbentrop a subliniat doar interesul economic al Germaniei în raport cu „statele balcanice”, în timp ce în cancelaria ministrului de Externe se formase impresia că, din întreg arealul sud-est european, URSS a manifestat interes doar pentru singura Basarabie românească, iar Germania „și-a declarat totalul dezinteres față de acest teritoriu”. În rest, potrivit cancelariei lui Ribbentrop, se putea deduce că „ambele state nu urmăreau în Balcani niciun fel de scopuri teritoriale și că ele s-au angajat să soluționeze toate problemele legate de Balcani numai după ajungerea în prealabil la o înțelegere reciproc acceptabilă”. Caracterul confuz al p.3 din protocolul adițional secret se explică și prin incertitudinile instrucțiunilor primite de Ioachim von Ribbentrop în problema Europei de Sud-Est, dar și prin faptul că acest subiect a fost discutat la Kremlin cu o punctualitate insuficientă. Faptul că problemele balcanice atât de importante pentru interesele sovietice nu au fost discutate arată încă o dată că Stalin și Molotov au mers la aceste negocieri, neavând o reprezentare clară și de ansamblu și doar pe parcursul lor „au conștientizat caracterul exclusiv al deciziilor ce trebuiau luate”. Ribbentrop, bineînțeles, nu era interesat să le deschidă cărțile asupra poziției Germaniei în problema Europei de Sud-Est. Cu cât mai puțin le oferea, cu atât mai mult rămânea pentru „fuhrerul său”. Este firesc că a încercat un sentiment de satisfacție, simțind „o fermitate insuficientă în stăruința părții sovietice asupra interesului său în Basarabia”.

În iunie 1940, când Stalin va pune pe tapet problema Basarabiei, Ribbentrop va reveni asupra acestui subiect, arătând într-o notă adresată lui Hitler: „Pentru ca, totuși, [să excludem] posibilitatea deschiderii cărților noastre de care atunci trebuia să ținem serios cont din cauza caracterului absolut neclar al relațiilor germano-sovietice, să evităm o recunoaștere exactă în scris a pretențiilor rusești asupra Basarabiei, [eu] am ales pentru protocol o formulare cu un caracter destul de general. Aceasta și-a găsit expresie în faptul că la discuția asupra chestiunilor sud-est-europene [eu] am declarat în

cea mai generală formă că Germania „în aceste teritorii”, adică în sud-estul Europei, nu este interesată politic”¹⁵.

În legătură cu optica protocolului adițional secret asupra Europei de Sud-Est și, în particular, asupra problemei Basarabiei, ar mai fi de adăugat că aceasta era o reflectare a ierarhiei priorităților pe care și le-a trasat Berlinul, deopotrivă cu Moscova. Momentul politic – iminența războiului cu Polonia, făcea ca zona Mării Baltice și nu cea a Mării Negre să focalizeze atenția și energia debordantă a celor doi tirani. Sud-Estul Europei rămânea într-un con provizoriu de umbră, figurând în proiectele lui Hitler și Stalin pe un plan secund, iar în structura internă a protocolului la punctul 3.

La redactarea protocolului s-a procedat cu o anumită grabă, confirmată ulterior de Molotov însuși. Astfel, la 25 august comisarul sovietic de externe l-a invitat pe Schulenburg pentru a-i spune că „din cauza mării precipitări cu care a fost alcătuit protocolul adițional secret, în textul lui s-a strecurat o eroare. La sfârșitul primului alineat al punctului 2 (doi), în conformitate cu negocierile ... desfășurate trebuie să se spună: linia de demarcație pe râurile Pissa, Narva, Visla și San”. Inexactitatea formulei care a fost inclusă în protocolul secret se datora hărții folosite în cadrul negocierilor, care arăta că râul Narva în cursul său superior atingea frontiera Prusiei Orientale, ceea ce nu era conform realității. Deși sensul înțelegerii încheiate era limpede, Molotov, de dragul ordinii, a rugat ca fraza respectivă să fie completată și cu enumerarea râului Pissa. Aceasta se putea rezolva printr-un schimb de scrisori între Comisariatul sovietic de Externe și Ambasada germană la Moscova. Completarea, cerută de partea sovietică, la protocolul adițional secret a fost operată la 28 august printr-un protocol special, semnat de Molotov și Schulenburg¹⁶.

Prin trasarea „sferelor de interese” Hitler și Stalin operau un partaj teritorial, dar noțiunea în sine rămânea totuși *insuficient* definită. Conținutul care i se atribuia acestui termen depindea în mare măsură de situația concretă a țărilor și teritoriilor vizate. Declararea dezinteresului german față de Basarabia însemna „disponibilitatea ei de a nu obstacula acele acțiuni ale URSS care vor fi legate de nerecunoașterea anexării române a acestui ținut”, după cum intrarea Lituaniei și a unei părți considerabile a teritoriului Poloniei în „sfera de interese” a Germaniei putea să însemne că Moscova „nu va declanșa războiul dacă

¹⁵ Ibidem, p. 308-309.

¹⁶ Ibidem, p. 465-466.

trupele germane vor pătrunde pe teritoriul acestor țări”. Într-un mod similar putea să reacționeze și Germania dacă trupele sovietice intrau în Estonia, Letonia, Finlanda și Polonia de Est, circumscrise „sferei de interese” sovietice.

Evoluțiile de după încheierea tranzacției sovieto-germane pe seama unor terțe țări au arătat că în problema delimitării „sferelor de interese” se păstrau încă multe neclarități. Pentru a le înlătura, cei doi parteneri la actul din 23 august 1939 vor fi obligați să se consulte suplimentar asupra obiectivelor pe care și le-au trasat¹⁷. La Moscova, după cum avea să declare Ribbentrop la procesul de la Nürnberg, la delimitarea sferelor de interese el a avut în vedere „teritoriile pierdute de ambele țări în urma unui război nereușit și ... că, indubitabil, aceasta i-a servit lui Adolf Hitler drept motiv pentru a întoarce aceste regiuni, deja pe altă cale (!), în cadrul Reichului German”¹⁸.

Ernst Nolte nu are nici cea mai mică îndoială cu privire la semnificația pactului, devenită clară abia prin protocolul adițional secret: „Uniunea Sovietică dădea Germaniei cale liberă pentru un război împotriva Poloniei; era vorba despre un pact de război. În același timp, acest război urma să ducă la împărțirea Europei de Răsărit în sfere de influență; deci era și un pact de împărțire. Cel puțin în cazul Poloniei, împărțirea nu se limita la stabilirea zonelor de influență, ci era sugerată dispariția statalității țării: deci era un pact de distrugere. Ca pact de distrugere, de împărțire și de război, Pactul Hitler-Stalin nu are corespondent în istoria europeană a secolelor al XIX-lea și al XX-lea”¹⁹.

Prin cel de-al 4-lea și ultimul punct al protocolului, părțile se obligau să păstreze confidențialitatea strictă a protocolului. În fapt, el va rămâne secret până în martie 1946, când o fotocopy a protocolului adițional a ajuns de la un ziarist american cu excelente relații la Departamentul de Stat de la Washington în mâinile dr. Alfred Seidl, avocatul acuzatului Rudolf Hess la procesul de la Nürnberg. În mai 1945, circa 2 mii de microfilme conținând cele mai importante decizii secrete ale Ministerului german de Externe fuseseră predate autorităților americane.

La 25 martie 1946, în ciuda opoziției acuzației sovietice la proces, dr. Seidl detonează fără avertisment mina protocolului confidențial

sovieto-german din 23 august 1939 direct în sala de ședințe a judecății²⁰. În fapt, Statele Unite au știut de înțelegerile secrete sovieto-germane încă din 24 august 1939. După revenirea la Ambasadă, dimineața, Schulenburg, marcat puternic de evenimentele din noaptea în care a fost semnat pactul, și-a deschis sufletul în fața consilierului său Herwarth. Ambasadorul avea sentimentul că fusese folosit în scopuri perfide: în urma semnării protocolului secret prin care se opera o divizare a sferelor de interese între cele două țări, pactul, din instrument de menținere a păcii, se transforma în opusul său – într-o alianță pentru război.

Faptul că Schulenburg a jucat un rol important la semnarea pactului s-a dovedit a fi pentru el o „tragedie” personală²¹. Imediat după discuția cu Schulenburg, Herwarth l-a sunat pe Charles (Chip) Bohlen de la Ambasada americană, rugându-l să se grăbească cât se poate de tare, trecând peste toate considerentele de securitate. Într-o dispoziție depresivă, Herwarth l-a informat pe prietenul său american despre toate detaliile privind încheierea pactului. El i-a spus lui Bohlen că cele două Părți au semnat un protocol secret care prevede împărțirea țărilor din Europa de Est în sfere de influență sovietică și germană. El a menționat toate țările vizate în textul protocolului, dar a omis Finlanda. Herwarth și-a luat rămas bun de la Bohlen, părăsind Ambasada în aceeași zi pentru a se înrola în armată. Bohlen l-a informat imediat pe Ambasadorul său asupra celor aflate. Pe loc, Ambasadorul Lourens Steinhardt a redactat o telegramă și, pe la ora 12.00, când Ribbentrop mai avea încă o oră până a părăsi Moscova, a dispus să fie codificată și expediată la Washington.

În telegrama sa Ambasadorul scria despre relatările din presa sovietică cu privire la pactul cu Germania, adăugând că în noaptea de 23 august fusese încheiată o înțelegere deplină asupra problemelor teritoriale în Europa de Est: „Potrivit înțelegerii, Estonia, Letonia, Polonia de Est și Basarabia sunt recunoscute ca sfere ale intereselor sovietice vitale...”. Părțile, sublinia Steinhardt, s-au înțeles să nu adere la grupările unor terțe țări, ceea ce excludea aderarea Uniunii Sovietice la o alianță anglo-franceză și făcea imposibilă acțiunile comune germano-nipone.

În prima jumătate a aceleiași zile telegrama a fost înmănată Secretarului de Stat Cordell Hull, care în a doua jumătate a zilei a adus-o la cunoștința

¹⁷ S.V.Volkov, Yu.V.Emelianov, Do i posle sekretnih protokolov, Moscva, Voennoe Izdatelstvo, 1990, p. 137.

¹⁸ Ingeborg Fleischhauer, op. cit., p. 457.

¹⁹ Ernst Nolte, Războiul civil european. 1917.1945. Național-socialism și bolșevism, București, Runa, 2005, p.243.

²⁰ Joe J.Heydecker, Johannes Leeb, Procesul de la Nürnberg, București, Orizonturi, 2006, p. 279.

²¹ Ingeborg Fleischhauer, op. cit., p. 317.

Președintelui Roosevelt. După examinarea situației, administrația de la Washington nu s-a decis să facă vreo presiune asupra Poloniei. O acțiune în comun cu Anglia asupra Poloniei în acea fază era prematură. Steinhardt încercase să-i atragă atenția Ambasadorului Seeds asupra gravității situației, constatând că acesta habar nu avea despre gradul de înțelegere realizat la Kremlin între cei doi actori. Seeds a luat act cu gratitudine de aluziile lui Steinhardt referitoare la încheierea unor înțelegeri sovieto-germane în cele mai presante probleme politice, considerându-le o expresie „a opiniei personale” a Ambasadorului american, fără a da semne că intenționa să tragă concluziile de rigoare²².

Ceremonia semnării pactului a avut loc în același cabinet al lui Molotov în cadrul aceluiasi cerc restrâns. În timp ce textele erau în curs de redactare, oaspeților li s-a propus să servească masa direct în biroul unde s-au desfășurat negocierile. Tot acolo pe la ora 2 de noapte Molotov și Ribbentrop au semnat documentele datate cu ziua anterioară. La solicitarea lui Ribbentrop, la ceremonia semnării li s-a permis să asiste unor jurnaliști nemți și lui Andor Henke, consilier ad-interim al Ambasadei germane, cel care va protocola discuția de după semnarea actelor. Relaxat, cu o cupă de șampanie în mână, Ribbentrop începu o trecere în revistă a evenimentelor politice care avea drept scop clarificarea intențiilor ulterioare ale celor două părți. Stalin, de o manieră accentuat prietenoasă, a exprimat în puținele sale declarații o încredere destul de fermă. Problema influenței germane asupra Japoniei care, potrivit discuțiilor inițiale, trebuia să fie o parte a protocolului, fu abordată în acest cadru neoficial. După semnarea pactului sovieto-german, pactul Anti-Comintern fusese depreciat, iar prin protocolul adițional secret Stalin putea conta, cel puțin, pe inviolabilitatea frontierelor sale din Vest.

Ribbentrop l-a sunat de la Moscova pe Hitler la încheierea misiunii sale în orele matinale ale zilei de 24 august, la Berthsgaden. „Am toată lumea în buzunarul meu!”, își dădu drumul acesta spiritului său războinic, lovind isteric cu pumnii în perete. „Acum îmi aparține Europa. Asia o pot menține în mâinile lor alții!”. Aghiotantului său Hitler i-a spus că încheierea înțelegerii cu Stalin „va avea efectul unei bombe care a explodat”. La 25 august, în jur de ora 19.00, Hitler în prezența lui Goering și Weizsacker îl primea la cancelaria imperială din Berlin pe ministrul său triumfător de Externe. Ribbentrop i-a dat de înțeles că dorința lui Stalin și

Molotov de a ajunge la o înțelegere cu Germania era „sinceră”. Hitler din nou își dădu frâu liber emoțiilor, convins că realizase una din cele mai mari fapte eroice în viața sa. La Moscova, Stalin, dimpotrivă, căzu într-o stare depresivă, fiind ros de îndoiele: oare Hitler nu va fi tentat să folosească pactul pentru a le smulge Angliei și Franței cedările de care avea nevoie?²³

Consultările sovieto-germane cu privire la punctul 3 al protocolului adițional secret, din 23-26 iunie 1940

După o serie de acțiuni politico-militare și propagandistice de constrângere a autorităților de la București, în special după încheierea păcii cu Finlanda și atacul Germaniei asupra Franței, aliatul tradițional al României, Guvernul sovietic, a considerat că a sosit momentul oportun pentru a accelera realizarea punctului 3 al protocolului adițional secret cu privire la Basarabia. Între prima jumătate a lunii mai și prima jumătate a lunii iunie 1940 au fost trasate și adoptate planurile militare de invadare a teritoriului dintre Prut și Nistru, iar imediat după capitularea Franței, la 23 iunie, Molotov l-a invitat la Kremlin pe contele von der Schulenburg, punând pe tapet chestiunea Basarabiei și, surprinzător pentru partea germană, și cea a Bucovinei, despre care nu s-a discutat niciodată la negocierile sovieto-germane.

Mizând pe valabilitatea în continuare a înțelegerilor sovieto-germane cu privire la consultările bilaterale în chestiunea balcanică și, în particular, în cea cu privire la Basarabia, URSS intenționa să ceară României aceste teritorii. Bucovina, ca regiune „populată cu ucraineni”, era pretinsă de URSS în calitate de compensație pentru cei „21 de ani” în care România „s-a folosit de Basarabia”, fiind examinată ca un element al reglementării litigiului basarabean. Dacă România nu va accepta „soluționarea pașnică” a problemei basarabene, URSS „o va rezolva prin forță armată”, a arătat Molotov.

Drept răspuns, Schulenburg a menționat că la negocierile sovieto-germane din 27-29 septembrie 1939 de la Moscova Germania a anunțat că „nu are interese politice în Basarabia, însă are aici interese economice, care acum s-au amplificat din cauza războiului”. Mai mult decât atât, în opinia ambasadorului german, abordarea chestiunii Basarabiei la vremea respectivă presupunea următoarele: „URSS își va anunța pretențiile asupra Basarabiei numai în cazul în care o terță țară (Ungaria, Bulgaria) va formula revendicări teritoriale față de România și va proceda la rezolvarea lor”. URSS însă nu-și va asuma inițiativa în acest sens.

²² Ibidem, p. 318-319.

²³ Ibidem, p. 316-317.

Germania privea cu îngrijorare revendicările sovietice față de România, deoarece avansarea acestora „în momentul de față ar putea crea haos în România”. Or, Germania avea neapărată nevoie de țiteiul și produsele agricole românești. La rugămintea lui von Schulenburg de a nu întreprinde nimic ce ar putea pune în dificultate interesele (economice) germane în România până când Guvernul său nu va adopta o poziție explicită în raport cu intențiile sovietice, Molotov a subliniat că aceasta era o chestiune „extrem de urgentă” și că se aștepta ca Germania să nu pună piedici acțiunilor sovietice, ci să le sprijine, după cum și Guvernul URSS va lua în considerare interesele germane în România. „Eu contez, a subliniat Molotov, că Germania, în conformitate cu tratatul (din 23 august 1939 – n. a.), nu va crea dificultăți Uniunii Sovietice în soluționarea acestei probleme, dar va acorda sprijin, bineînțeles, în limitele acordului”²⁴.

La 24 iunie, după receptarea mesajului Ambasadorului Schulenburg despre noile pretenții sovietice, Ribbentrop a elaborat pentru Hitler textul unui Memorandum în care a confirmat că la negocierile din 23 august 1939 de la Moscova a recunoscut interesul politic al Sovietelor și dezinteresul politic al Germaniei față de Basarabia, pe când interesele economice ale Reichului față de teritoriile din Sud-Estul Europei au fost clar consemnate. Prin urmare, plecând de la înțelegerile secrete bilaterale de la Moscova, nu existau motive pentru ca Guvernul german să respingă pretențiile sovietice asupra Basarabiei. În același timp, pretențiile lui Molotov asupra Bucovinei, care nu a aparținut nici Imperiului Rus, nici Rusiei sovietice, erau calificate drept o plâsmuire a diplomației lui Stalin, provocând furia lui Hitler care, atunci când i s-a prezentat nota cu privire la Bucovina, ar fi izbucnit: „Nu vreau să fiu luat drept un imbecil de către ruși!”²⁵.

În nota secretarului de stat E. von Weizsacker din aceeași zi, adresată lui Ribbentrop, se arăta că trebuiau depuse eforturi pentru soluționarea pașnică a pretențiilor sovietice, cu condiția ca Sovietele să țină cont de interesele germane în regiune și anume: (1) să nu treacă linia Putului și a Dunării inferioare pentru a nu pune în pericol interesele germane în zonele de extracție a petrolului; (2) să fie respectate drepturile cetățenilor Reichului și ale populației de origine germană; (3) în cazul unui conflict militar, să nu fie bombardate zonele petrolifere ale României; (4) Guvernul român trebuia să fie înștiințat că Germania pleda în favoarea acceptării pretențiilor URSS.

²⁴ Relațiile româno-sovietice. Documente. Vol. II 1935-1941, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003, p. 315-317.

²⁵ Ion Șișcanu, Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940, Editura Civitas, Chișinău, 2007, p. 80.

În instrucțiunile Berlinului către von Schulenburg din 25 iunie se spunea că Germania rămânea fidelă înțelegerilor de la Moscova, acceptând demersul sovietic față de Basarabia, nu și față de Bucovina care, ca fostă provincie a Coroanei austriece, dens populată cu populație de origine germană, constituia „ceva nou”. Cu prilejul acestui răspuns, au fost formulate și interesele germane în România: (1) Germania nu putea rămâne indiferentă față de destinul etnicilor germani din Basarabia, intenționând să propună Guvernului sovietic un acord privind strămutarea acestora în teritoriul său, dar și față de soarta celor din Bucovina; (2) Germania cerea evitarea unui conflict militar cu România, pentru a nu pune în pericol aprovizionările sale cu țitei și produse agricole, intenționând să sugereze Guvernului de la București să ajungă la o reglementare „prin buna înțelegere” cu Moscova în chestiunea Basarabiei „în sensul satisfăcător pentru Rusia”.

Schulenburg i-a prezentat lui Molotov punctul de vedere german asupra pretențiilor sovietice și a intereselor Germaniei în România în seara zilei de 25 iunie. Acesta prevedea următoarele: (1) se recunoștea „pe deplin drepturile Uniunii Sovietice asupra Basarabiei și oportunitatea punerii acestei probleme în fața României”; (2) având interese economice mari în România, Germania era „extrem de interesată în soluționarea pe cale pașnică” a chestiunii Basarabiei, fiind gata să sprijine Guvernul sovietic „în acest sens”, uzitând de influența sa asupra Guvernului român; (3) chestiunea Bucovinei „este nouă”, Guvernul german considerând că „neridicarea acestei probleme ar facilita mult soluționarea pașnică a problemei Basarabiei”; (4) se cerea strămutarea numeroșilor etnici germani „locuitori ai Basarabiei și Bucovinei”.

Schulenburg a subliniat că Guvernul său acorda o atenție aparte neadmiterii transformării României în teatru de război. Comisarul sovietic de Externe și-a exprimat „satisfacția” pentru faptul că Germania „a confirmat drepturile Uniunii Sovietice în problema basarabeiană”, menționând că și Guvernul sovietic „recunoaște interesele Germaniei față de chestiunile economice ale României și va face totul ca, în limita posibilităților, aceste drepturi să nu fie afectate”. URSS urmărea rezolvarea neîntârziată a problemei Basarabiei și considera „corectă și oportună ridicarea problemei Bucovinei, unde populația majoritară este cea ucraineană, pentru că în prezent întreaga Ucraină – cu mici excepții – este deja unificată”. Invocând date demografice, Schulenburg a arătat că ucrainenii „nu alcătuiesc majoritatea etnică în Bucovina”, la care Molotov a replicat că acestea erau exagerate. El dorea soluționarea „pe cale pașnică a chestiunii Basarabiei și Bucovinei, dar imediat”, interesându-se în ce măsură Guvernul german „va putea asigura

soluționarea acestei chestiuni pe cale pașnică, prin influența pe care o are asupra Guvernului român”. Din perspectiva germană, „având în vedere situația creată și abordarea corespunzătoare a problemei, rezolvarea pașnică în spiritul propunerilor sovietice” se încadra „în limitele posibilului”, însă această soluționare era în funcție de pretențiile Sovietelor asupra Bucovinei. Molotov a pus din nou accentul pe urgența rezolvării „pașnice” a chestiunii Basarabiei, adăugând: „Dacă soluționarea pașnică a problemei reprezintă și un interes german, atunci acesta este un interes dublu”.

Diplomația germană nu pune la îndoială „urgența chestiunii”, ci doar *modus procedendi*. Personal, Schulenburg își imagina această „soluționare” în felul următor: „într-un viitor apropiat, URSS va ridica problema și Germania va spune României „fii de acord”. Pentru Molotov această abordare era acceptabilă, doar că chestiunea era una „foarte urgentă”²⁶.

În raportul său către Ribbentrop, Schulenburg menționa că plecase de la întâlnirea cu Molotov „cu impresia că Molotov nu a respins cu totul posibilitatea ca sovieticii să renunțe la Bucovina în timpul tratatelor cu România”²⁷.

Insistența Germaniei în chestiunea Bucovinei a făcut ca partenerul său sovietic să-și modereze apetitul teritorial față de această provincie românească. La întvederea din cursul zilei de 26 iunie, ultima din seria contactelor sovieto-germane înainte de invadarea Basarabiei și Nordului Bucovinei de către trupele sovietice, Ambasadorul german i-a atras atenția lui Molotov că renunțarea la Bucovina „care n-a aparținut niciodată nici chiar Rusiei țariste” va favoriza „substanțial” reglementarea pașnică a litigiului cu România. Însă, pentru comisarul sovietic de Externe Bucovina reprezenta „ultima parte ce-i mai lipsește Ucrainei întregite”, din care cauză Guvernul URSS insista asupra „soluționării” acestei chestiuni „concomitent cu cea a Basarabiei”. Totuși, în urma convorbirii din ajun cu reprezentantul Germaniei, Guvernul sovietic a hotărât să-și limiteze pretențiile „la partea de nord a Bucovinei, cu orașul Cernăuți”.

Noul hotar sovietic trebuia să treacă de la cel mai de Sud punct al Ucrainei de Vest, de lângă muntele Kiatiasa, spre Est de-a lungul râului Suceava și apoi mai spre Nord-Est de Herța pe râul Prut. În consecință, URSS își asigura astfel legătura feroviară directă din Basarabia spre Cernăuți cu orașul Lemberg (Lvov). În schimb, Moscova era dispusă să țină cont de interesele economice ale Germaniei în România, precum și de doleanțele Berlinului cu privire la etnicii germani din teritoriile românești

²⁶ Relațiile româno-sovietice ..., p. 320-322.

²⁷ Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia, Chișinău, Universitas, 1991, p. 12.

pretinse. La declarația lui Schulenburg precum că soluționarea pașnică a litigiului cu România ar putea fi mai ușor realizată dacă Guvernul sovietic ar restitui Guvernului român tezaurul Băncii Naționale Române, oferit spre păstrare Rusiei în timpul războiului mondial și sechestrat de Guvernul Rusiei sovietice în 1918, Molotov a răspuns că „nici vorbă nu poate fi despre asta, deoarece România a exploatat destul de mult timp Basarabia”.

În fața Ambasadorului german Molotov a expus, ca între niște parteneri adevărați, desfășurarea de mai departe a modalității de „soluționare” a „chestiunii”: Guvernul sovietic va prezenta pretențiile sale ministrului plenipotențiar al României la Moscova, Gheorghe Davidescu, așteptând din partea Guvernului imperial german „să sfătuiască, în același timp, fără întârziere Guvernul român de la București să se supună cerințelor sovietice, pentru că în caz contrar războiul este inevitabil”²⁸.

Astfel, numai după ce a pus la punct în prealabil toate aranjamentele diplomatice și politice cu Germania în privința trecerii la realizarea punctului 3 al protocolului adițional secret și numai după ce a obținut acordul Berlinului referitor la satisfacerea urgentă a pretențiilor sale teritoriale asupra Basarabiei și părții de nord a Bucovinei, conducerea sovietică a procedat la „soluționarea” acestor chestiuni. La 26 iunie, URSS a prezentat Guvernului român ultimatumul prin care cerea evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei. La 28 iunie, Basarabia și Nordul Bucovinei au fost invadate de Armata Roșie, iar la 6 iulie 1940 populația Chișinăului a asistat la „marea paradă a eliberării”, desfășurată „în sunete de fanfare și zângănitul coloanelor de tancuri”. Tribuna de „onoare”, prin fața căreia treceau trupele Armatei Roșii, era „o enormă cutie de lemn, vopsită în roșu, răsturnată cu fundul în sus. Parada începea la 10.00, accesul la tribună se închidea la 9.00”.

Chișinăul de atunci a fost martorul amicitiei Sovietelor cu regimul nazist, numai că nu se știa nimic despre dedesubturile acestei prietenii: „[...] am văzut ceva ce nu credeam să văd: la colțul străzii Gogol până în strada Mihai Viteazul, pe două părți ale străzii Alexandru cel Bun stăteau înșirate „cordoanele de onoare” (distanța de 5-8 metri de la unul la altul): un enkavedist, un SS (da, da nu te mira, cititorule!) în vestita uniformă „Mausfarbe” (culoarea șoarecelui). Înțelegerea Hitler-Stalin era în toiul execuției pe puncte. Unul din ele era vizita în URSS a unui batalion SS pentru a ajuta la repatrierea germanilor (dar și pentru a vizita lagărele de muncă forțată GULAG ...). „Coloanele de onoare” din 6 iulie 1940 de la Chișinău erau poate unica „manifestare fizică” a regretabilei prietenii hitleristo-staliniste. Basarabia a căzut jertfă acestei prietenii împreună cu jumătate din Bucovina ...”²⁹.

²⁸ Ibidem, p. 15.

²⁹ Basarabia, Chișinău, nr. 6, 1991.